

Magyar emlékek nyomában Kis-Lengyelországban

Régen tervezett látogatásra szántuk el magunkat 2018 nyarán, Tarnobrzeg és környéke, Kis-Lengyelország lett a BBK kiscsoportos utazásának helyszíne.

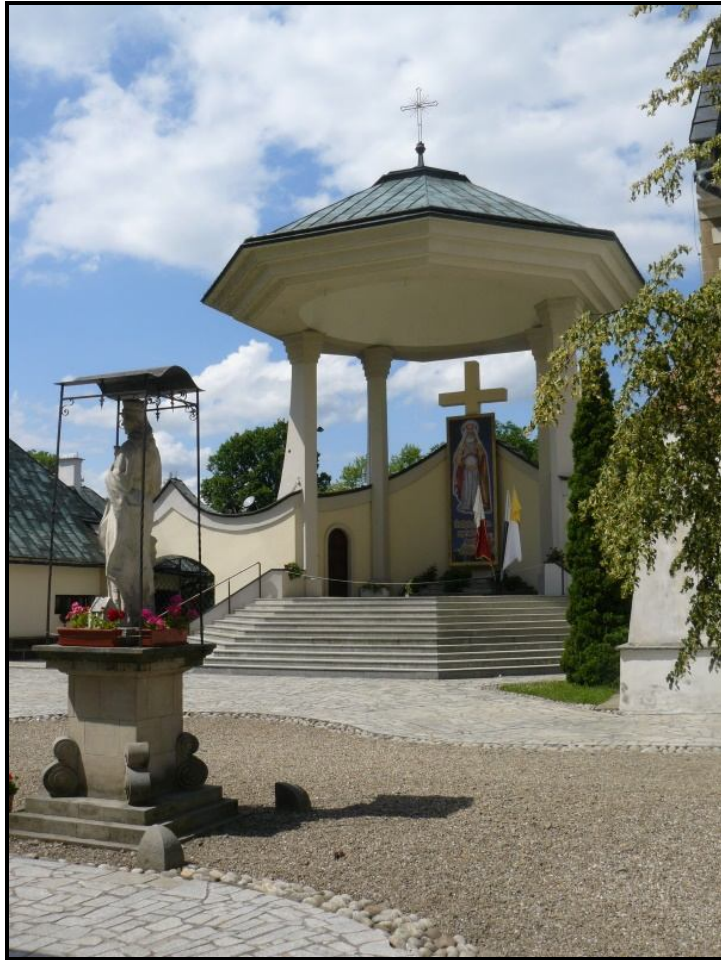
Tudtuk, hogy messze került a 80-as évek fojtó politikai légköre, ahogyan a Jaruzelski rendszer gazdasági bajaiból hazánk KGST piacaira kényszerült lengyel kereskedők tömegének fájdalmas látványa is, de azt, hogy az európai politikai változások óta Lengyelország milyen következetes sikerrel járja a maga útját, azt a helyszínen tapasztaltuk meg. Természetesen a két nép között sok száz év óta fennálló barátság már eleve okot szolgáltatott a túrához, a minden téren pozitív összképre pedig a megszerzett tapasztalatok szolgálták alapul.

A szlovák-lengyel, az inkább csak a jogilag létező határ utáni első célállomást, **Ószandec (Stary Sacz)** városkát nem csak a gyors első lengyel impressziók begyűjtése, hanem jelentős magyar emlékei miatt választottuk.

A Dunajec és a Poprád folyók képezte összefolyásnál épült 6000 lakosú kisváros már a középkortól fontos szerepet játszott a két testvérország életében. 1280-ban alapította itt Kinga, Szemérmes Boleslaw lengyel herceg felesége, IV. Béla magyar király leánya a klarissza apácák kolostorát, de az alapító személye nem csak ezért fontos a két nép számára. A mai felfordult világ aligha értheti meg, mi vezette Kingát és férjét arra, az Istennek tetsző vallásos buzgóságra, hogy testvérházasságban, testi kapcsolatok nélkül éljenek, így utódokkal se rendelkezzenek.

Ha a családi életben nem is teljesedett ki Kinga, de férje politikai törekvéseit odaadón támogatta, hozományából Boleslaw a tatárok által elpusztított vidék újjáépítését biztosította. A hála sem maradt el, viszonzásképpen 1257-ben a férj szandeci földeket és több települést ajándékozott a feleségnek. Boleslaw herceg elhunytát követően Kinga Krakkóból végleg Ószandecbe költözött és az örökbe kapott területeken településeket, plébániákat, ferences kolostort alapított, virágoztatott fel, a szegényeknek anyagi gyámolítást, erkölcsi nevelést biztosított. Már életében Kis-Lengyelország patrónájának tartották, szentként tisztelték. 1292-es halála után földi maradványait az általa alapított kolostor templomában helyezték el, egészalakos szobra a kolostor udvarában látható.

A városka főterét a XVII. századi jellegzetes lengyel polgárházak övezik, a XIII. sz.-ban emelt, gótikusból barokkosított plébániatemplomban 1550-ből való Krisztus szobor is látható, de a település legjelentősebb műemléke a védőfalakkal körülvelt klarissza kolostor és a Szentháromság templom.

Kinga szentté avatása 1999. nyarán az ószandeci nagyréten felállított hatalmas kápolnánál, II. János Pál celebrálta szentmise során történt. A látogatáskor a kolostor bejárata közelében felállított, gelencei és sepsiszentgyörgyi fafaragók készítette és a Magyarok Világszövetsége ajándékát képező hatalmas székelykaput is megáldotta a Szentatya.

*

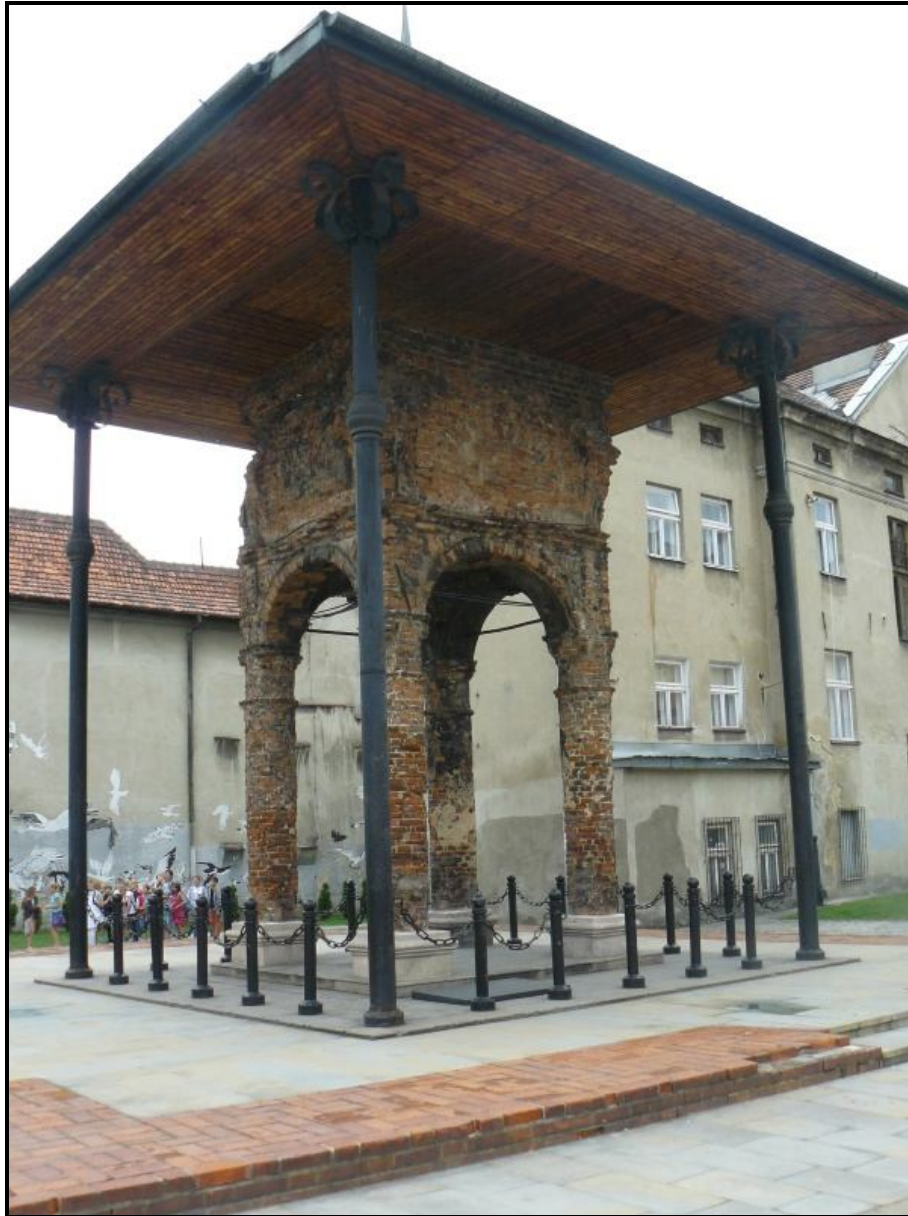
Ószandecből Tarnow felé nem a 75. számú, Brzesko városán átvezető főutat, hanem a Roznów tavat érintő rövidebb, de kacsaringósabb, 975 sz. mellékutat választottuk, meggyőződve így az élénk lengyel víziturizmusról és arról is, a lengyel (mellék)utak állaga nem csak a magyart, hanem a szlovákot is jelentősen meghaladta.

Úticélunk főállomása Tarnow, a 85 ezer lakosú vajdasági székhely volt. Ha nem tudtunk volna hangulatos városközpontjáról és számos magyar emlékeről, a központba vezető út melletti ipari üzemek, műhelyek, kereskedések, bevásárló központok – bármennyire rendezettek voltak is – kétséget ébresztettek volna, jól választottuk-e meg ezt a várost az első két éjszaka szálláshelyül.

A kétségek azonban gyorsan elszálltak, hiszen az 1330-ban városi jogot kapott, a XVI. sz. folyamán városfalakkal körbevett Tarnow belvárosa megőrizte középkorias, hangulatát, mára pedig a kulturális centrum jellegét.

Tarnow évszázadokon át a Lengyel Királyság földesúri tulajdonban lévő legnagyobb településeként szerves kapcsolatot tartott Bártfával és Késmárkkal, sőt rövid ideig a Magyar Királyságban is kulcspozícióba került. A város ura, Jan Tarnowski a vesztes tarcali csata után a lengyel támogatásra számító Zápolya János rendelkezésére bocsátotta a tarnowi várat és a város jövedelmét is. Zápolya 1528 tavaszától fél éven át innen szervezte híveinek táborát, hogy a magyar koronát megszerezze. Hálából a későbbiekben évi 500 aranyat folyósított a város javára. A további magyar kapcsolatot igazolja, hogy Báthory István két ízben látogatott el az akkor már az Ostrogskiak birtokában lévő Tarnowba, jó hatással lehetett a város kereskedőire, hogy kiváltságlevélben biztosította a Magyarországra utazó és onnan visszatérők csak Tarnowon kelhetnek át. Tarnowban a XVI. sz-ban a krakkói egyetem egyik kara is működött, a XVII. századig élte fénykorát majd a XIX. sz. végén a lengyel iparosodással indult újra fejlődésnek.

Mindebben kiemelkedő jelentősége volt a zsidóknak, akik a II. vh. kitöréséig a város és a térség kereskedelmét mozgatták. 1939-re a városlakók felét alkotó, 25000 főnyi zsidó lakossággal Tarnow a negyedik legnagyobb zsidó népességű település volt Galíciában. Számos építészeti, történelmi, kulturális emlékből, épületből mára alig maradt. A kevesekből a legjelentősebb az 1939-ben lerombolt, az egykori zsinagóga központi imahelyéből, a Bimah-ból megőrzött épületrész.

A városban 1942-ben a németek a 3000 zsidó lakost mészároltak le, de Tarnow arról is elhíresült, hogy 1940 nyarán vasúti pályaudvaráról az országban elsőként innen indultak el a szerelvények a koncentrációs táborokba.

*

Szálláshelyünk a forgalomtól elzárt főtér, a Rynek egyik legrégebbi épületében volt. Az U Jana szálloda, egykoron a városi főkapitány házaként funkcionált, egyes elemei megőrizték reneszánsz jellegét. A főtérre nyíló szobákból pazar kilátás nyílik a városházára és a jellegzetes lábasházakra, a hátsó szobák városi panorámájának hiányát a csend kompenzálja.

*

Kötelező látnivalóból bőven akad a városban, így a Rynekből nyíló, annak kis terét uraló, 1400-ban épített, majd többször átalakított gótikus, *A Legszentebb Szűz Mária Születésének Székesegyháza*. Számunkra kiemelkedő jelentőséggel azért bír, mert ide helyezték el a magyar származású Serédy Zsuzsanna hatalmas márvány síremlékét.

Jozef Bem, Bem József személye, a magyar szabadságért vívott áldozatos küzdelme kétségkívül a két nép erős kapcsolatának fontos záloga. Tarnow, mint Bem szülővárosa, és egyben nyugvóhelye, a magyarok számára kultikus jelentőséggel bír. A tábornok 1794. március 14-én itt született, ezt jelzi az 1910-ben készített fekete márványtábla, amelyet a piactér melletti, egykori szülőháza helyén álló épület falára helyeztek el.

Közel tíz évig élt Bem családja Tarnowban mielőtt 1803-ban a Krakkó közeli Gaj-ba költöztek. Nem messze a szülőháztól áll az 1956 decemberében megalakult tarnowi Bem József Magyar Baráti Társaság által közadakozásból állíttatott egész alakos Bem szobor. A politikai klíma aligha segítette a gyűjtést és szoborállítást, minden esetre 1985-ben avatták fel Bem, honvédegyenruhás, két és fél méter magas bronzszobrát, amely egy méretes fűzfa alatt áll.

A tábornok a szomszédos ház tűzfalára néz, amelyre az 1849-es nagyszebeni sikeres csatájának egyik jelenetét festette rá a közelmúltban egy helyi alkotóművész. Az eredeti teljes kép valójában az Erdélyi Panoráma című, 120 m hosszú, 15 m magas monumentális pannó volt, amelyet a magyarok a lengyelektől rendeltek meg a szabadságharc 50. évfordulójára. Az egykori vászon sorsa hányatott sorsot élt, a századforduló után állítólagos elszámolási okok miatt feldarabolták, csak részei maradtak meg, a rekonstrukció még ma is tart.

Egy másik helyszínen, a Petőfi Sándor téren, Petőfi és egyben Bem emlékét is idézi az a hatalmas Bem-Petőfi székelykapu, amelyet sepsiszentgyörgyi mesterek faragtak Zakariás Attila tervei alapján, 2001 májusában avatták.

A tér közepén kör alakban felállított kopjafák Bem erdélyi ütközeteinek helyeit és időpontjait jelölik, de jutott külön kopjafa két jeles hazánkfiának is. Nevezetesen a Gömörben született mihályfalusi Dr. Forgón Mihálynak (1885-1914) és a város díszpolgárának, Lipóczi Norbertnek (1902-1999). Forgón-féle, *Gömör-Kishont vármegye nemes családdai* c. monográfia fontos eredménye volt családtörténeti kutatásainak, az életművet azonban megszakította, majd lezárta a Nagy Háború. A miskolci gyalogezred egyik századparancsnokaként már a háború elején, októberben Tarnownál érte őt a halál. Lipóczi egy régi magyar bortermelő és borkereskedő család sarja volt, aki 1929-es letelepedése után átvette Tarnowban a családi borlerakat vezetését és kizárólagos kereskedői jogot szerzett a környékre. A II. vh. utáni sorsát hosszú évekig szovjet börtönök, munkatáborok határozták meg, de onnan visszatérve nem veszítette el aktivitását. 1956-ban megalapította a Bem József Magyar Baráti Társaságot, kutatta és felvásárolta az említett pannó darabjait, gyűjtéseiből, könyvgyűjteményéből számos alkalommal ajándékozott, nem hiába tartják őt (is) nagy becsben a tarnowiak.

Bem József mauzóleumát tartózkodásunk során nem tudtuk megtekinteni, a mesterséges tavacska és környezetét éppen felújítják, így a tó közepére helyezett a hat korinthusi oszlop tartotta szarkofágnak csak a kontúrjai láthatók. Bem 1850-ben halt meg Aleppóban, hamvait 1929-ben szállították haza, koporsóját fővárosunkban a Nemzeti Múzeumnál, majd Krakkóban is felravatalozták mielőtt tarnowi nyughelyére került.

Építészeti jelentőségű, a századfordulós art nouveau stílusjegyeit hordozó a tarnowi vasútállomás épülete, a Monarchia idejében jelentős vasúti csomópontnak számított, mai összképét – hazai szemmel – pedig csak erős irigységgel lehet megtekinteni. Az 1910-ben épült állomást a 100. évfordulóra felújították, megőrizve az eredeti konstrukciót, de belső kialakítása, az épületrészek makulátlan állaga, a dekorációk nemcsak a kivitelezők hozzáértéséről árulkodnak, hanem arról is, a lengyel polgárok idestova két évtized után is e szerint sajátjukként tekintenek rá. Az épületben elegáns étterem, kultúrterem, vasúttörténeti kiállítás (benne a nevezetes segesvári pannó részdarabjai) és még számos szolgáltatás

biztosítja az utasok kényelmét. Zaklatott történelme megérdemli a mai törődést. Az I-II. világháborús bevagonírozások tömegjelenetei nem mentek feledésbe a lengyeleknél, de az sem, hogy 1939. augusztus 28-án német megbízásra egy lengyel-német származású férfi bombát helyezett el az állomáson, a merénylet 20 ember halálát okozta, rész-indokot szolgáltatva a megszállásnak.

*

Ha Tarnobtól északra eső terület kevésbé is bővelkedik háromcsillagos láttnivalókban, de alkalmas arra, hogy sík vidék településein áthaladva láthassuk a házak, környezetük rendezettségét, a termőföldek gondozottságát, gépesítettségét, bizonyítva, hogy a lengyel agrárium igen jól profitál az EU csatlakozásból. A fentieket igazolja a Tarnobtól mintegy 30 km-re fekvő **Zalipie** településen, valójában tanyaközpontban látottak is.

Zalipie („a kifestett falu”) a helyi prospektusokba a rönkfából készült épületeinek falaira festett díszítésekkel került. A helyi asszonyok a XIX. században kezdték el lakóházaik, gazdasági épületeik falát virágmintákkal, népi motívumokkal díszíteni. A tanyaszerkezetben elszórtan mára harminc ház tekinthető meg, többségük lakott. A birtokok rendezettek a tanyaközpontban lévő közösségi ház pedig helytörténeti gyűjtemény, kultúrterem céljaira is szolgál, mindez példás karbantartottságban, szinte a semmi közepén, bizonyítva, ha kisebb közösségek javára történik ráfordítás, nem kell automatikusan a megtérülési mutatók szempontjaival foglalatoskodni.

*

Azt, hogy Lengyelország és a katolicizmus a mindennapokban milyen egységet alkot, a templomok, épített környezetük és a vallásgyakorlás is mutatják. A Dél-Lengyelország kisebb-nagyobb települései majd’ mindegyikében találunk szinte székesegyház méretű templomot, de tudvalévő, nincs ez másként az ország más területein sem. Pár kilométerre Zalipie-től, Zabno mellett már méreteivel is lenyűgöz **Otfinow** település temploma, amelyet John Sas-Zubrzycki lengyel mérnök tervezett.

A részleteiben is látványos, környezetében gondozott háromhajós téglatemplom az I. vh. alatt súlyos károkat szenvedett, de a neves mérnök tervei felhasználásával a 20-as évek végére újjáépítették. A buzgó vallásgyakorlásnak egy másik kistelepülés, a Zabno melletti **Zabawa** templománál lehettünk tanúi. 1987-ben avatta szentté II. János Pál, Karolina Kózkát, azt a fiatal lengyel lányt, aki az I. vh. idején egy orosz katona elől menekülve, ártatlanságát védelmezve megsebesült és elvérzett az erdőben. A lány azóta is a tisztaság jelképeként él a lengyelek emlékezetében, tiszteletére rendezett szentmisére gyűltek össze a hívek ottjártunkkor. Buszok tucatjain, autón, kerékpáron, gyalog érkeztek közelről-távolról, a befogadóképesség szűknek bizonyult ezen a hétköznapi koraestén.

*

Tarnoból a 977-es úton délre indultunk, hogy Cziezkowice városa mellett egy lengyel nemesi kastély, **Kasna Dolna** látnivalóival ismerkedjünk meg.

Az 1833-ban épült, Ignacy Jan Paderewski (1860-1941) és családja birtokában lévő kastély ma is úgy áll, mint egykoron, felújítása irigylésre méltón sikeredett. A kezelő művészeti alapítvány számos vendégszobával, koncertteremmel is rendelkezik, a birtokot hatalmas angolpark veszi körül. Paderewski korának kiváló zeneszerzője, zongoraművésze is volt, de legalább ennyire foglalkoztatta hazája sorsa.

A lengyel nemesi hagyományok nagyjaihoz hasonlóan ő is a politika szolgálatába állt, jó kapcsolatokat ápolt W. Wilson amerikai elnökkel, sokat tett a nemzeti függetlenség érdekében, 1919-ben pedig egyik aláírója volt a versailles-i békekötésnek. 1919-ben, ha szűk egy évig is, de külügyminiszterként, majd miniszterelnökként szolgált, mielőtt végérvényesen külföldre távozott. Zenei karrierje külhonban folytatódott, de a II. vh. alatt ismét visszatért a politikába, haláláig az emigráns Lengyel Nemzeti Tanács elnöke volt.

*

Aki a valamennyi dél-lengyelországi, első világháborús katonai temetőt fel kívánná keresni, bizony hosszú túrákkal számolhatna. Soktucat, példás rendben felújított nyugat-galíciai temető várja ugyanis a XXI. századi látogatókat, ahol a kegyelet percei, órái kiegészülhetnek azzal a felismeréssel, milyen súlyos áldozatokat fejtett ki a Monarchia, hogy katonáinak végtisztességet biztosítson, hány áldozatot kellett beazonosítani, majd a temetőket a természettől elbitorolva, azokat a semmiből kialakítani.

1915 májusában, a Monarchia és a német erők, a jelentős veszteségeik ellenére Gorlicénél fontos győzelmet arattak. Ekkor már a katonapolitikusok tudták (ha nem előbb), a háború nem az első levélhullásra ér véget. Így a bécsi Háborús Minisztérium az év őszére külön szervezetet állított fel, hogy gondoskodjon temetők kijelöléséről, tervezéséről, mérnökök, kertészek, geodéták, szobrászok, tájépítészek megbízásáról. A Monarchia hadigépezetében a szándék, az anyagi, lelki erő tehát mindvégig megvolt, hogy áldozatait méltóképpen temesse el, munkájuk előtt csak elismeréssel adózhatunk, még akkor is, ha a fizikai munkát orosz és olasz hadifoglyok végezték. A 378 temetőben 65000 katonát temettek, többségüket a végtisztesség előtt be kellett azonosítani.

Az általunk felkeresett **Luzna-Pustki** 123-as számú katonatemető a 400 méter magas Pustki hegyen a nyugat-galíciai egyik legnagyobb sírkert, ahová 1203 katonát hantoltak el. Az osztrák-magyar hadsereg 912 hősi halottjából 131 honvéd nyughelye található itt. Ennek a sírkertnek a tervezője egy lengyel főépítész volt, de osztrák, német, cseh, horvát kollégái is terveztek katonatemetőket. A kilátótoronyként is szolgáló kápolna alatt közvetlenül körívben húzódó sírokban nyugszanak a magyar katonák, többségük névvel megjelölt külön sírban, a parcellák két szélét a Szent Koronával díszített terméskő oszlopok őrzik.

Dicséretes a Hadtörténeti Intézet és Múzeum ill. egyes civil szervezetek munkálkodása, hogy minden magyar sírt hagyományos fakereszttel és fém névtáblával jelöltek meg, rajtuk nemzeti színű zászlóval. A reménybeli megbékélést szolgálják a katonatemető alsó részében elhelyezett orosz katonai sírok is, amelyek szintén példásan gondozottak.

*

Rövid utazásunk utolsó szálláshelyeként **Biecz-et**, a ma 5000 lakosú mezővároskát választottuk, természetesen ez sem nélkülözte a magyar emlékeket.

A települést Szemérmes Boleslaw, tehát Szent Kinga férje 1257-ben alapította, a lengyelek – bár méretei kevéssé indokolják – de „kis Krakónak” is nevezik. Kinga, aki többször látogatott a korban kereskedelmi és katonastratégiai jelentőségű, a főút melletti magaslatra épült Bieczbe, ispotályt is alapított itt. A település később sokat veszített jelentőségéből, megmaradt a nemesi Becz család birtokának, akiről is végül a város a nevét kapta. Egykori udvarházuk mára hangulatos étteremnek, kávézónak szolgál otthonául. Az igen művesen felújított városközpontot a kicsit túlméretezett városházatorony uralja, mintha versenyezne az *Isten teste* nevet viselő XV. században épült gótikus templommal.

A háromhajós templomot a lengyelek az egyik legjelentősebb szakrális épületüknek tartják, joggal. Templomkertjében látható szobrok állítását magyar zarándokok kezdeményezték.

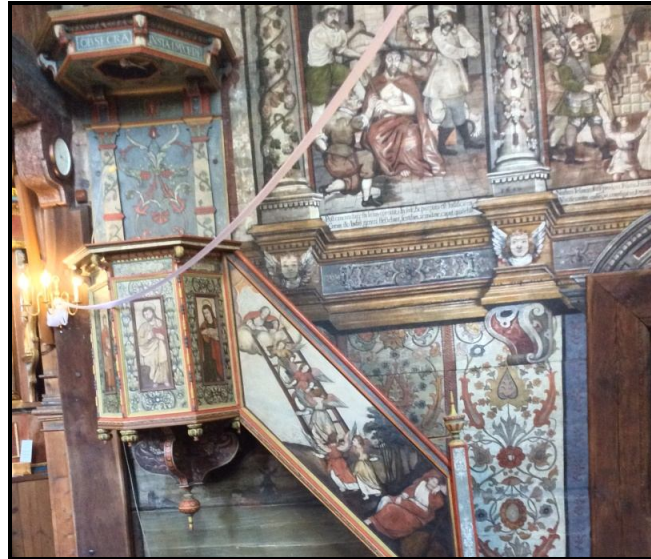

A templommal szemközti reneszánsz stílusú óratoronyban ill. a mellette lévő polgárházban rendezték be 1953-ban a városi múzeumot, amelynek több emeletnyi gyűjteménye a változatosságát, rendezettségét tekintve is lenyűgöző. Itt látható az a patikamúzeum is, amelyet 1549-ben elsőként hoztak létre Délkelet-Lengyelországban, amely több mint 400 éven át folyamatosan működött. Számunkra további érdekességgel szolgál a múzeum udvarán álló hatalmas gönci fahordó, bizonyítva, hogy Biecz a magyar borkereskedelem egyik fontos központja volt. Erre utalnak a piactéri házak alatti pincék is, ezek építését Nagy Kázmér király engedélyezte. A XVI-XVII. században élte fénykorát az itteni magyar borkereskedelem, a (patikamúzeumban tokaji borospalack is látható) hajdan a tokaji aszút gyógyszerként patikákban árusították, bizonyára a gönci hordót is jobbra ezzel a borral töltötték fel.

A városkába vetődő turistának szívesen ajánlhatók a főtér melletti, Villa Historia szobái, méretei, tisztasága, remek reggelije mellett a 15000 Ft-os kétágyas szobaár a messze elszálló magyar árak mellett kifejezetten kedvezőnek nevezhető.

A négynapos látogatás záróakkordját a Biecz melletti **Binarowa** fátemplomának felkeresése jelentette. Dél-Lengyelország (is) a fátemplomok hazájának tekinthető, nehéz a választás bármelyikük között. Az 1500 körül épült haranglábas, a XVII. sz-ban végső formáját elnyert, gótikus díszítéseket, XIV. sz.-ból származó gótikus szobrokat, festményeket, faldekorációkat tartalmazó templom, a népi díszítőművészet kiemelkedő példája, méltán szerepel 2003 óta az UNESCO kulturális nemzeti örökségek listáján.

*

A Magyarországra vezető útvonalként a Grybów-Krynica közötti átkötő utat választottuk, majd onnan a Poprád folyó völgyében értük el a szlovák területet.

Krynica és a vele összeépült **Zdrój** látványos építkezéseivel, gyógyszállóival, parkjaival, hatalmas forgalmával szinte lenyűgözi az átutazót. Krynica gyógyvizeinek hatását már a XVIII. században felismerték, de csak a XIX. század vége előtt vált népszerűvé, hasonlóképpen, mint a Monarchia számos gyógyfürdője.

A gyógyhatás nem is lehet kétséges, hiszen a „jószimatú” neves külföldi szállodaláncok elegáns épületei sorakoznak a főút két oldalán. Terjeszkedésüknek az egyébként a külföldi tőke egyoldalú térhódításának (különösen a kínainak) másutt sikeresen gátat szabó lengyelek sem tudtak, vagy kívántak ellenállni.

Krynica, Kis-Lengyelország, de a gazdasági eredmények alapján egész Lengyelország szinte fiatalos lendülettel él, dolgozik, szűkebb és tágabb környezetét gondozza, ápolja, értékeit, hagyományát, vallását őrzi. A lengyel nemzet öntudata, nemzeti büszkesége visszatért, erősödött, e mögött a magabiztosság, az öntudat munkál, mindezt, ha látványos formában nem is demonstrálja, de nem is titkolja. Lengyelország megér, sőt megérdemel újabb látogatásokat is, hiszen a testvéri kapcsolatok köteleznek!

Összeállította és fotók: Nagy László

2018. július